

Lidija Cvikić¹
Katarina Aladrović Slovaček²
Maša Rimac Jurinović³
Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet

KULTURA KAO SASTAVNICA UČENJA I POUČAVANJA HRVATSKOGA KAO INOGA JEZIKA

Rezime: U posljednjih se dvadesetak godina hrvatski jezik sve više promatra iz perspektive inoga (drugoga, nasljednoga ili stranoga jezika). Suvremene teorije poučavanja inoga jezika pokazuju da je uz jezična znanja i sposobnosti za učinkovito ovladavanje inim jezikom potrebno ovladati i drugim sastavnicama, primjerice kulturom. Kultura, kao sastavnica učenja hrvatskoga kao inoga jezika, do sada je razmjerno malo istraživana. Postojeća se istraživanja uglavnom bave kulturom iz perspektive odraslih učenika, dok je ovladavanje kulturom za djecu koja uče hrvatski kao ini jezik ostala na marginama. Stoga se u ovome radu istražuje koliko su elementi hrvatske kulture te ciljevi razvoja međukulturne svijesti zastupljeni u obrazovnim dokumentima na kojima se temelji učenje hrvatskoga jezika za neizvorne govornike školske dobi. Istraživanje je pokazalo da *Program za pripremu nastavu*, odnosno *Kurikul za hrvatsku nastavu u inozemstvu* sadrže odrednice usmjerene na integraciju kulturnih sadržaja u nastavu te na razvoj međukulturne kompetencije. No, način na koji će se operacionalizirati u cijelosti je prepušten učiteljima. Stoga se u završnome dijelu rada navode neki primjeri dobre prakse uključivanja kulturne sastavnice u poučavanje hrvatskoga kao inoga jezika.

Ključne riječi: hrvatski kao ini jezik, kultura, hrvatska nastava u inozemstvu, pripremna nastava

1. Uvod

Od početka novoga stoljeća u istraživanjima jezikoslovne kroatistike hrvatskome se jeziku sustavnije počinje pristupati iz pozicije neizvornih govornika (v. Cvikić, 2007, Jelaska i sur., 2005, Pavličević-Franić i sur., 2012), odnosno počinje se proučavati iz perspektive drugoga, nasljednoga i stranoga jezika, nadređenim pojmom – inoga jezika (u nastavku teksta: hrvatski J2). Interes za znanstvenim proučavanjem izniknuo je iz nastavne potrebe koja se pojavila desetljeće prije. Naime, devedesetih se godina,

1 lidija.cvikic@ufzg.hr

2 kaladrovic@gmail.com

3 masa.rimacjurinovic@mail.ufzg.hr

uslijed društvenih i političkih promjena, povećao interes stranaca za učenje hrvatskoga jezika, na studijskim programima ili lektoratima na inozemnim sveučilištima (Pasini, 2008, Skenžić, 2011), kao i na tečajevima u Hrvatskoj (Banković-Mandić i Čilaš Mikulić, 2016). Uz to, ministarstvo nadležno za znanost i obrazovanje⁴ ustrojava sustav hrvatske nastave u inozemstvu – nastave hrvatskoga jezika i kulture namijenjen djeci i mladima hrvatskoga podrijetla koji privremeno ili stalno žive u drugim državama (v. Bežen i Bošnjak, 2012). Šire gledano, te su godine razdoblje u kojemu u obrazovnom sustavu teče proces obrazovne reforme, a koja je uključivala i osuvremenjivanje pristupa poučavanju hrvatskoga kao materinskoga jezika (v. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006). Ističe se potreba razvoja jezično-komunikacijske kompetencije učenika (Kovačević i Pavličević-Franić, 2002, Pavličević-Franić i Kovačević, 2003) kao jednoga od temeljnih ciljeva nastave materinskoga hrvatskoga jezika. Također se sve veća pozornost daje činjenici da se na hrvatskome jeziku školuju i učenici kojima taj jezik nije materinski, uglavnom pripadnici onih nacionalnih manjina koji nemaju mogućnosti obrazovanja na materinskome jeziku i pismu (Cvikić i Tomek, 2003, Kuvač, 2002, Kuvač i Cvikić, 2004), od kojih neki pri polasku u školu hrvatskim jezikom ne vladaju na razini svojih vršnjaka, izvornih govornika hrvatskoga, pa ih je potrebno promatrati kao posebnu skupinu jezičnih učenika (Cvikić i Kuvač, 2007)⁵. Svim je navedenim skupinama učenika (i djeci i odraslima) trebalo ponuditi nov, suvremen, učinkovit i znanstveno utemeljen pristup učenju hrvatskoga jezika (Cvikić i Udier, 2008). On je u sebi trebao uključivati, s jedne strane, počela na kojima se temelji suvremena nastava velikih svjetskih jezika (Pasini i Juričić, 2005a, 2005b, Cvikić i Jelaska, 2005a), a s druge strane pomoći učenicima da lako, brzo i jednostavno ovladaju posebnostima hrvatskoga jezika (Cvikić, 2005, Jelaska i sur., 2005). Te se posebnosti u jednakoj mjeri odnose na jezičnu i na kulturnu sastavnicu.

I dok je o jezičnoj sastavnici ovladavanja hrvatskim J2 objavljeno mnoštvo radova, uključujući i više monografija (za iscrpni pregled vidi Banković-Mandić i Čilaš Mikulić, 2016, Cvikić, 2014, 2016, Cvikić i Cvitanušić, 2022, Cvikić i Jelaska, 2005b), kulturna sastavnica ostala je na marginama interesa. Poznato nam je tek nekoliko radova o poučavanju kulture u nastavi hrvatskoga J2 (Čavar i Pasini, 2011, Korljan Bešlić, 2019, Pasini, 2010, Salak i Đurđević, 2017, Udier i Gulešić Machata, 2019), kao i njezinu ovladavanju, odnosno razvoju interkultur(al)ne/me-

4 Od 1991. godine do danas to je ministarstvo nekoliko puta mijenjalo službeno ime.

5 U novije vrijeme skupina učenika koja se školuje na hrvatskome, a kojima on nije materinski jezik, uz pripadnike nacionalnih manjina i povratnike u Hrvatsku (Cvikić, 2016) uključuje i sve veći broj useljenika, tražitelja azila, azilantata i/ili izbjeglica (Cvitanušić, 2022, Đurđević i Podboj, 2017).

dukulturne kompetencije (Gulešić Machata i Udier, 2019, 2020, Novak Milić i Gulešić-Machata, 2006), i to uglavnom u kontekstu poučavanja odraslih govornika, tek iznimno u kontekstu poučavanja djece nasljednih govornika (Cindrić i Blagus, 2016). Stoga je cilj ovoga rada istražiti kako je kulturna sastavnica uključena u učenje i poučavanje hrvatskoga kao inoga jezika u školskoj dobi.

U nastavku rada najprije će se dati kratak teorijski pregled o kulturi kao dijelu nastave inoga jezika te će se istaknuti dosadašnje spoznaje o kulturi kao sastavnici učenja i poučavanja hrvatskoga J2. Nakon toga prikazat će se zastupljenost kulturne sastavnice u temeljnim dokumentima kojima se propisuje provedba nastave – nastavnim programu, odnosno kurikulu za nastavu hrvatskoga J2 u ranoj školskoj dobi. Rad završava primjerima dobre prakse uspješne integracije kulturne sastavnice u poučavanje hrvatskoga J2.

2. Kultura kao sastavnica suvremenoga učenja i poučavanja jezika

Kultura se smatra važnom sastavnicom učenja jezika te je do sada poznato više različitih teorijskih pristupa tome pitanju (npr. Byram, 1997, Kramsch, 1998, Hu & Byram, 2009, Goebel & Hesse, 2004). Štoviše, suvremena teorija nastave stranih jezika poučavanje jezika izjednačava s poučavanjem kulture (Salak i Đurđević, 2017). Budući da se kultura može definirati na različite načine, važno je odrediti što njezin sadržaj podrazumijeva u učenju jezika. Prema Bugarskom (2005) kultura u procesu učenja jezika obuhvaća tri značenja: antropološko – što podrazumijeva način života, civilizacijsko – što je usmjereno na fizički i umni rad te na stvaralaštvo kao njegov proizvod i konačno bihevioralno – što obuhvaća obrasce ponašanja (Pasini, 2010).

Sva su tri navedena poimanja kulture sadržana u teorijskome okviru suvremenoga poučavanja inoga jezika. Naime, *Zajednički europski referentni okvir za jezike* (CEF, 2001), kao dokument kojemu je glavni cilj uspostaviti zajednički temeljni okvir za učenje, poučavanje i procjenjivanje jezika na razini Europe, a na kojemu se temelje gotovo svi suvremeni programi, smjernice, udžbenici i ispiti inih jezika, uključujući i one koji za hrvatski J2, u središte učenja i poučavanja stavlja kulturu. U CEF-u se navodi da njegovi opisi „također pokrivaju i kulturni kontekst u kojemu je jezik smješten“ (CEF, 2001: 1). Prema CEF-u temeljni je cilj učenja jezika razvoj komunikacijske jezične kompetencije⁶ (eng. *communicative language competence*)

6 Za iscrpni opis teorijskih modela komunikacijske kompetencije v. Pavičić Takač i Bagarić Medve (2013); za terminološke prijevode oko pojma kompetencija v. Jelaska (2005); za model

koja u sebi uključuje sljedeće sastavnice: lingvističku, sociolingvističku i pragmatičku jezičnu kompetenciju (CEF, 2001: 13), a kultura je neodvojivi dio svih triju sastavnica. Naime, uz to što se sociolingvistička kompetencija u cijelosti odnosi na društvene i kulturne uvjete u kojima se jezikom služimo, pa ovladavanje inim jezikom uključuje osjetljivost na društvene konvencije, u CEF-u se u definiciji lingvističke kompetencije izrijeком navodi da kognitivni ustroj vokabulara i pohranjivanje iskaza ovisi i „o kulturnim obilježjima zajednice ili zajednica u kojima se pojedinac socijalizira i u kojima se događa učenje“ (CEF, 2001: 13). Na pragmatičku sposobnost, kao uporabu jezika s određenom funkcijom, također u golemoj mjeri utječe „interakcija i kulturno okružje u kojem se konstruira ta sposobnost“ (CEF, 2001: 14). Upravo je stoga kod učenika jezika važno razviti *međukulturnu svjesnost* koja se u CEF-u definira kao znanje, svjesnost i razumijevanje odnosa (sličnosti i distinktivnih razlika) između svijeta iz kojega govornik potječe i svijeta ciljane zajednice (CEF, 2001: 103). Pojam međukulturne svjesnosti temelji se na teorijskom konceptu *međukulturne komunikacijske kompetencije* (npr. Byram, 1997) prema kojemu tijekom ovladavanja inim jezikom trebamo razviti sposobnost da se s govornicima iz drugih zemalja i kultura na njihovom jeziku sporazumijevamo kulturološki prikladno. Uz konkretna znanja o kulturnim obilježjima, kod učenika je potrebno razviti i svijest o međusobnim sličnostima i razlikama te spremnost i sposobnost da se komunicira s pripadnicima različitih kultura. Stoga su se od samih početaka primjene CEF-a istodobno razvijali metodički pristupi kojima se potiče ne samo učenje jezika i razvoj višejezičnosti, već i razvoj međukulturne kompetencije (o tome više u Beacco i sur., 2016, Coste, Moore & Zarate, 2009, za hrvatski kontekst v. Petravić, 2016, Knežević, 2017). Uporaba CEF-a, kao i dinamika promjena suvremenoga društva, pokazala je potrebu za unaprjeđivanjem toga obrazovnoga instrumenta. Stoga je 2018. objavljen *Zajednički europski referentni okvir za jezike: dopunski svezak s novim deskriptorima*⁷ (CEF/CV, 2018) na engleskome i francuskome jeziku, a 2020. godine njegova poboljšana inačica *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje. Dopunski svezak* (CEF/CV, 2020), i nadalje se temeljeći na istim teorijskim postavkama CEF-a iz 2001. Novine u *Dopunskom svesku CEF-a* odnose se na poboljšane opisnike (deskriptore) za razine A1 i C2, opis razine koja prethodi A1, kao i opisnike za nove sastavnice: višejezičnu i višekulturnu kompetenciju, jezično posredovanje, odnosno medijaciju te sporazumijevanje znakovnim jezikom i sporazumijevanje

komunikacijske kompetencije u nastavi hrvatskoga kao materinskoga jezika v. Pavličević Franić (2005), Aladrović Slovaček (2019).

7 Navedeni je dokument za sada objavljen na samo nekoliko jezika: engleskome, francuskome, arapskome, španjolskome, talijanskome i turskome te ne postoji službena inačica njegova imena na hrvatskome. Stoga smo preuzeli prijevod imena dokumenta koji je predložila Franić (2019).

u *online* okruženju. Razrađenim opisnicima za višekulturnu kompetenciju *Dopunskim se sveskom* kulturi daje primjereno mjesto u učenju, poučavanju i vrednovanju znanja jezika. Uspoređujući sastavnice kulture u trima inačicama CEF-a, Dolmaci i Sezgin (2012) ističu kako se koncepti *strana kultura* i *ciljana kultura* koji se nalaze u tekstu izvornoga dokumenta u novome dokumentu više ne spominju, no novi dokument uvodi pojmove *kommunikacijska kultura* i *demokratska kultura*. Uz to zamjećuju i proširenje pojma *međukulturnan* – od pojma *međukulturna kompetencija* (CEF 2001) na pojmove: *međukulturno obrazovanje*, *međukulturni susreti*, *međukulturna razmjena*, *međukulturni dijalog* (CEF/CV, 2020). Zaključuju da u učenju jezika fokus treba biti „na *novoj kulturi* koja se stvara u susretima ljudi iz različitih kultura“ (Dolmaci i Sezgin, 2021: 25).

3. Kultura i poučavanje hrvatskoga kao J2

Iz navedenoga je razvidno da je kulturna sastavnica te razvoj međukulturne kompetencije iznimno važan dio ovladavanja inim jezikom te se u suvremenome poučavanju inoga jezika razvoj međukulturne kompetencije stavlja na istu razinu važnosti kao i razvoj svih drugih sastavnica komunikacijske jezične kompetencije. S obzirom na to, zanima nas koliko temeljni obrazovni dokumenti prema kojima se ustrojava poučavanje hrvatskoga J2 imaju uključenu kulturnu sastavnicu i potiču razvoj međukulturne kompetencije kod učenika mlade dobi. No, prije samoga istraživanja, prikazat ćemo dosadašnje spoznaje o kulturi u učenju i poučavanju hrvatskoga kao inoga jezika.

3.1. Kultura kao sastavnica ovladavanja hrvatskim kao J2 za odrasle govornike

Kako je već ranije rečeno, kultura je važna sastavnica svih dimenzija komunikacijske kompetencije koja se ističe kao temeljna u usvajanju i učenju kako materinskoga, tako i stranoga jezika. Hrvatski, iako mali jezik, sadrži velik kulturni potencijal što mu omogućuje da se otvori drugim jezicima i kulturama (Pasini, 2010). Autorice Udier i Gulešić Machata (2019) navode da se u poučavanju hrvatskoga jezika na početnim razinama uključuju tek neke crtice iz hrvatske kulture, primjerice: hrvatska zastava, pismo, nacionalni parkovi, najveći gradovi; na srednjoj razini učenici se upoznaju s nekim poglavljima iz hrvatske kulture, primjerice: običaji, obilježja hrvatskih regija; dok na najvišoj razini studenti imaju u ponudi različite teme iz područja geografije, povijesti, filma, književnosti, povijesti umjetnosti, kazališta, etnologije te kulturne rasprave. Međutim, istraživanje u praksi poučavanja hrvatskoga J2 pokazalo je kako postoje problemi u prenošenju kulturnih sadržaja putem poučavanja jezika.

Lektori hrvatskoga jezika, koji su sudjelovali u istraživanju koje je provela Pasini (2010), ističu kako se problemi pojavljuju iz sljedećih razloga: „zbog neujednačenoga definiranja pojma kulture, zbog pomicanja granica između tzv. elitne i tzv. popularne kulture, zbog složenosti hrvatskoga kulturnog identiteta, zbog nedovoljne osposobljenosti lektora za nastavu kulture u inozemstvu, zbog nepostojanja sustavne metodike poučavanja hrvatske kulture u sklopu nastave hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika te zbog raznolikosti programa i različitosti funkcioniranja visokoškolskih ustanova u inozemstvu, zbog poučavanja hrvatskoga unutar širih filoloških katedri, ali i zbog nedostatnog broja leksikona i priručnika o hrvatskoj kulturi, kao i nedovoljne promocije hrvatske kulture u inozemstvu“ (Pasini 2010: 193). Upravo se zato u istraživanju Pasini i Čavar (2011) naglašava važnost interakcije u heterogenim skupinama u kojima se uči hrvatski J2 kako bi se razmjenom kulturoloških iskustava stjecala nova znanja. Međutim, autorice također naglašavaju kako je to područje vrlo zahtjevno te nastavnik treba paziti kako na nastavi ne bi došlo do verbalnih sukoba zbog različitih stupnjeva razvijenosti studentske međukulturne kompetencije koja podrazumijeva dobro poznavanje drugih kultura te njihovo uvažavanje (Pasini i Čavar, 2011). Upravo se zato u udžbenicima za poučavanje hrvatskoga J2 zastupljeni sadržaji hrvatske kulture, akademski i svakodnevni, kako bi se razvila međukulturna kompetencija. Međukulturna kompetencija u nastavi drugoga i stranoga jezika razvija se uključivanjem različitih sadržaja iz prirode (klima, geografija, flora i fauna), ljudskih proizvoda (arhitektura, odjeća, nakit, imovina), običaja, vjerovanja i vrijednosti ljudi i cijele zajednice te dijeljenjem različitih obavijesti, poput tračeva, medija, vijesti i sl. (Novak-Milić i Gulešić-Machata, 2006). Također se navodi kako u tome procesu važnu ulogu ima nastavnik koji mora „znati oslušivati potrebe svojih učenika i biti im spreman pomoći u suočavanju s hrvatskom kulturom i eventualnim kulturnim šokom koji je dio svake prilagodbe na novu sredinu“ (Novak-Milić i Gulešić-Machata, 2006: 80).

Slijedom navedenoga provedeno je istraživanje s lektorima hrvatskoga jezika u cijelome svijetu o zadovoljstvu udžbenicima za poučavanje hrvatskoga J2. Rezultati istraživanja (Korljan Bešlić, 2019) pokazali su kako su ispitanici najveće zadovoljstvo izrazili upravo zastupljenošću hrvatske kulture u udžbenicima (88 % ispitanika), što potvrđuje tezu kako se poučavanjem jezika bez kulture unutar koje on djeluje prenose samo simboli bez značenja (Bratanić, 1993: 17). S druge strane, prikupljeni podatci u navedenom istraživanju (Korljan Bešlić, 2019) pokazali su kako je samo 45 % lektora zadovoljno odabirom književnih tekstova i njihovom primjerenošću u poučavanju hrvatskoga J2 oni su također važan element prijenosa hrvatske

kulture, i to upravo njezina civilizacijskoga segmenta. S druge strane, Novak Milić i Gulešić Machata (2006) smatraju kako su u suvremenim udžbenicima za hrvatski J2 kulturološke teme izabrane nasumično, te su često isključivo povezane s glavnim gradom Zagrebom, odnosno kako su zagrebocentrične, a drugi se hrvatski gradovi i regije vrlo rijetko spominju ili se uopće ne spominju⁸. Također smatraju kako je kultura u većini udžbenika tek popratni sadržaj kojemu je osnovni cilj prikazati određena gramatička i leksička obilježja jezika. Navode i kako u odabiru međukulturnih tema treba voditi računa o učenicima: jesu li to poslovni ljudi, djeca školske dobi ili, primjerice, strani studenti koji su na studentskoj razmjeni u Republici Hrvatskoj (Novak Milić i Gulešić Machata, 2006).

Treba također naglasiti kako se na osnovi kulturoloških spoznaja oblikuju slike i stvaraju kulturni obrasci, a dobro poznavanje kulture omogućuje ispunjavanje temeljnoga cilja suvremene metodike stranih jezika, što je interkulturalnost te prevladavanje stereotipa. Predodžbe koje učenici imaju o kulturi i zemlji ciljnoga jezika najčešće su povezane sa stavovima prema zemlji i važan su čimbenik motivacije studenata za učenje jezika (Salak i Đurđević, 2017). Istraživanje provedeno među studentima koji u Poljskoj studiraju hrvatski jezik (Pasini, 2010) pokazalo je kako su njihove asocijacije na Hrvatsku i Hrvate uglavnom pozitivne i vezane su uz turizam (npr. more, otoci, plaža, sunce, vino) te uz ljude (npr. simpatični, nasmiješeni, gostoljubivi), dok su negativne konotacije bile povezane sa stereotipnim doživljajem južnjaka (glasni, temperamentni) ili s nacionalizmom. Dakle, strani studenti Hrvatsku percipiraju kao turističku zemlju koja osim prirodnih ljepota ima bogat folklor i narodnu glazbu, prepoznatljiva je u sportu, a obilježje joj je i katolicizam te svježa sjećanja na rat. Također je zanimljivo kako studenti ističu prepoznatljive *brendove*: Vegetu, Paški sir te kravatu (Pasini, 2010). Slično istraživanje provele su autorice Salak i Đurđević (2017) na skupini studenata početnika na *Croatiumu* Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Studenti su dali ukupno 470 predodžaba, od toga 192 su bile o Hrvatskoj, 157 o Hrvatima kao narodu te 120 o fizičkim karakteristikama Hrvata. Oko 60 % predodžaba bilo je pozitivno, a oko 20 % ih je bilo neutralnih i jednako toliko negativnih. Zanimljivo je da se rezultati ovoga istraživanja mogu promatrati i iz perspektive zemalja iz kojih studenti dolaze. Također, ono što je u njihovoj kulturi važno oni stavljaju u suodnos s hrvatskom kulturom te procjenjuju kao pozitivno ili negativno. Većina prikazanih istraživanja (Korljan Bešlić, 2019, Pasini, 2010, Salak

8 Potrebno je naglasiti kako je to istraživanje provedeno prije no što je bila objavljena serija udžbenika za učenje hrvatskoga kao inoga jezika *Razgovarajte s nama* (autorica M. Čilaš Mikuluć, M. Gulešić Machata i S. L. Udier) u kojima je upravo zastupljenosti kulturnih sadržaja i njihovoj raznolikosti dana posebna pozornost.

i Đurđević, 2017) potvrđuje potrebu za većim brojem kulturoloških sadržaja koji su pomno izabrani i sustavno osmišljeni te koji će pomoći u savladavanju kulturnih stereotipa. Uz integraciju u jezičnu nastavu, povećanu razinu kulturoloških sadržaja mogu se osigurati posebni tečajevi, odnosno kolegiji unutar studijskih programa usmjerenih na ovladavanje hrvatskim jezikom. Udier i Gulešić Machata (2019) navode kako programski modul *Hrvatski kao drugi i strani jezik* koji se provodi u okviru Odsjeka za kroatistiku i *Croaticuma* Filozofskoga fakulteta u Zagrebu osim jezičnih sadržaja uključuje i sadržaje iz hrvatske kulture koji se izvode u posebnim kolegijima, a obuhvaćaju područja etnologije, književnosti, filma, povijesti umjetnosti i drugih.

3.2. *Kultura kao sastavnica ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom za djecu*

Kao što je već navedeno, kulturološka sastavnica učenja i poučavanja hrvatskoga J2 u ranoj dobi do sada nije istraživana, premda glavninu učenika hrvatskoga J2 upravo čine učenici mlade dobi (v. Cvikić, 2016). Uz to, želimo li utjecati na razvoj pozitivnih stavova prema drugome i drugačijem, spriječiti razvoj stereotipa i predrasuda te osposobiti govornike na kulturološki primjerenu komunikaciju u različitim društvenim skupinama, s poučavanjem valja započeti u ranoj dobi. Stoga je cilj ovoga rada istražiti zastupljenost kulture kao sastavnice poučavanja hrvatskoga kao inoga jezika za djecu.

3.2.1. *Istraživanje – postupak i grada*

Kao grada za istraživanje odabrani su osnovni obrazovni dokumenti – nastavni program, odnosno kurikulum budući da su oni temelj za planiranje, organizaciju i provedbu nastavnoga procesa te za izradu udžbenika⁹.

Postavljena su sjedeća istraživačka pitanja:

1. Je li obrazovnim dokumentima predviđeno ovladavanje činjenicama o hrvatskoj kulturi i kojih?
2. Jesu li obrazovnim dokumentima predviđeni ishodi/ciljevi koji upućuju na razvoj međukulturne kompetencije učenika?

Kako bi se odgovorilo na postavljena pitanja, provedeno je kvalitativno istraživanje metodom analize sadržaja sljedećih obrazovnih dokumenata:

- *Kurikulum hrvatske nastave u inozemstvu* (MZO, 2003)

⁹ Za razliku od udžbenika za učenje hrvatskoga J2 za odrasle, broj priručnika namijenjen djeci znatno je skromniji. Do sada je objavljen jedan stariji udžbenik (Juričić, 1994) neusklađen s važećim obrazovnim dokumentima, jedan udžbenik (Ančić, 2016) usklađen s *Kurikulom hrvatske nastave u inozemstvu* te nastavni listići (Mesaroš Gigurić i Lanča, 2020) usklađeni s *Programom pripreme nastave*.

- *Program brvatskoga jezika za pripremnu nastavu za učenike osnovne i srednje škole koji ne znaju ili nedovoljno poznaju brvatski jezik* (MZO, 2011)

Premda navedeni dokumenti nisu jedini kojim se ustrojava učenje hrvatskoga J2 za djecu, već je objavljen *Program učenja brvatskoga jezika za azilante do 15. godina* (MZO, 2009), većina djece koja uči hrvatski J2 uključena je u nastavu koja se odvija na temelju dokumenata koji su predmet analize.

Kurikulum brvatske nastave u inozemstvu temeljni je dokument za izvođenje nastave Hrvatskoga jezika u nastavnome procesu izvan Republike Hrvatske o čemu se skrbi Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Prema dostupnim podacima, trenutačno se provodi u 20 država, a njome je obuhvaćeno oko 5 300 učenika (www.mzo.hr). Učenici koji se uključuju u obrazovanje u Republici Hrvatskoj, a koji ne vladaju ili u nedovoljnom stupnju vladaju hrvatskim jezikom, sukladno *Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (NN 126/2012) imaju pravo na učenje hrvatskoga jezika uključivanjem u pripremnu nastavu ili dopunsku nastavu. Pripremna nastava hrvatskoga jezika provodi se na temelju *Programa brvatskoga jezika za pripremnu nastavu za učenike osnovne i srednje škole koji ne znaju ili nedovoljno poznaju brvatski jezik*. Autoricama ovoga rada nije poznato da se u okviru bilo kojega oblika formalnoga obrazovanja učenika nastava hrvatskoga jezika odvija prema postojećem *Programu učenja brvatskoga jezika za azilante do 15. godina* (MZO, 2009) stoga on nije predmet analize.

3.2.2. Rezultati istraživanja

Program brvatskoga jezika za pripremnu nastavu za učenike osnovne i srednje škole koji ne znaju ili nedovoljno poznaju brvatski jezik (u daljem tekstu: *Program pripreme nastave*) koncepcijski je utemeljen na načelima holističkoga, humanističkoga, komunikacijskoga i funkcionalnoga pristupa učenju i poučavanju, a propisane ciljeve, svrhu i obrazovna postignuća potrebno je prilagoditi dobi učenika, njegovu jezičnom predznanju i kulturološko-socijalnom okružju iz kojeg učenik dolazi i u koje dolazi (*Program pripreme nastave*, 2011).

Ciljevi *Programa* oblikovani su na načelu komunikacijsko-funkcionalnoga pristupa, a podijeljeni su u pet skupina sukladno jezičnim djelatnostima na čiji su razvoj usmjerene (1. slušanje, 2. govorenje, 3. čitanje, 4. pisanje i 5. međudjelovanje). U redom četiri skupine pojavljuje se sastavnica kulture iskazana kao cilj u generičkome obliku „razumjeti i poštovati obilježja hrvatske, svoje i drugih kultura u svojemu bližemu okružju“ s prilagođenom nadopunom za svaku pojedinu jezičnu djelatnost. Primjerice, „...obavijesnim, neknjiževnim i književnoumjetničkim tekstovima“ (za slušanje) ili „...različitim vrstama govornih tekstova“ (za govorenje) itd. (*Program pripreme nastave*, 2011).

Kulturu kao sastavnicu učenja i poučavanja hrvatskoga jezika iščitavamo u definiranju obrazovnih postignuća („uočiti i poštivati različitosti i vrijednosti hrvatske i svoje kulture“), potom u prijedlogu temeljnih kognitivnih, metakognitivnih i društveno-afektivnih strategija (npr. „razlikovati kulturološke obrasce vođenja razgovora sa starijom osobom, vršnjacima u slobodnom razgovoru ili didaktičkoj sredini“), prijedlozima aktivnosti i sadržaja za poučavanje i učenje (npr. „upoznati socijalno-kulturološka obilježja zemlje i sredine iz koje učenik dolazi da bi se moglo planirati i organizirati poučavanje i učenje“). *Program pripreme nastave* nudi prijedlog aktivnosti koje mogu biti kulturološki zanimljive, poput tekstova o svakodnevnim životnim situacijama (npr. naručivanje jela ili snalaženje na planu grada). Kreativni i kulturološki osviješten učitelj u te aktivnosti može na zanimljiv način uvrstiti osobitosti hrvatske kulture i zadati zadatke za rad koji bi uključivali osobitosti kulture učenika koji pohađaju pripremu nastavu.

Iz navedenoga je razvidno da je *Program pripreme nastave* postavljenim ciljevima usmjeren na razvoj međukulturne kompetencije kako je definirana suvremenim pristupima poučavanja inoga jezika o kojima je više rečeno u prethodnim poglavljima (v. CEF, 2001, Novak Milić i Gulešić Machata, 2006). Uz *razlikovanje*, *razumijevanje* i *poštivanje* kulturoloških obrazaca, kao triju temelja razvoja međukulturne kompetencije, učenike se usmjerava i na civilizacijski vid kulture čitanjem različitih tekstova (književnoumjetničkih i neknjiževnih). No, konkretni sadržaji civilizacijskoga i antropološkoga vida kulture ovim *Programom* nisu definirani. Oni su ostavljeni na promišljanje i odabir samim učiteljima budući da ovise o dobi učenika, razini učenikova poznavanja hrvatske kulture i stupnju međukulturne osviještenosti te udaljenosti ishodišne i ciljane kulture.

Kurikulum hrvatske nastave u inozemstvu – nastava hrvatskoga jezika i kulture (u daljem tekstu: *Kurikulum hrvatske nastave*) već samim nazivom sugerira kulturu kao važnu sastavnicu učenja i poučavanja te polazi od osobitosti učenika kojima je namijenjen, između ostaloga i njihove multikulturalnosti. Ovaj integrativni kurikulum objedinjuje područja hrvatskoga jezika i književnosti te znanja o kulturnoj, povijesnoj i prirodnoj baštini Republike Hrvatske u popisu i opisu teme (tematskih cjelina), općih i operacionaliziranih ciljeva. No, važno je napomenuti kako se dokumentom daje apsolutnu slobodu učiteljima u prilagodbi popisanih smjernica uvjetima u kojima poučavaju.

Iz popisa tematskih cjelina (*To sam ja – osobni identitet*; *Učenje – rad – slobodno vrijeme*; *Ljudi u prostoru i vremenu*; *Vrijeme – promjene – kontinuitet*; *Kultura i društvo*; *Suvremeno društvo*; *Jedan svijet za sve – globalna povezanost i međuovisnost* u kojoj se obrađuje samo jedna tema *Hrvatska u procesima*

europskih integracija i globalizacije) razvidno je kako je kultura važna sastavnica ovoga dokumenta. Neke su tematske cjeline u potpunosti kulturološki određene (poput posljednje), druge ipak nešto manje, ali i te cjeline imaju bitne kulturološke teme (poput treće teme *Ja i drugi (moja uža zajednica)* u kojoj s učenicima obrađujemo naše sličnosti i različitosti s drugim državama, kulturama, vjerama itd.).

Opći ciljevi *Kurikuluma*, uz cilj naučiti hrvatski jezik i njime se uspješno služiti u različitim, formalnim i manje formalnim situacijama, podrazumijevaju i razumijevanje povijesne i kulturne hrvatske baštine te razumijevanje njezinih geografskih obilježja. Osim toga, općim se ciljevima podrazumijeva poučavanje koje potiče učenike da razvijaju interese, pozitivan stav i osjećaje prema hrvatskome jeziku te hrvatskoj kulturi i baštini kako bi u komparaciji hrvatskoga jezika i kulture s jezikom i kulturom mjesta boravka oblikovali svoj identitet i pozicionirali se u multikulturalnom socijalnom kontekstu i s tim u vezi razvijali svoju višejezičnost i multikulturalnost.

Operativni se ciljevi razrađuju na tri razine. U ovome ćemo se radu usmjeriti na prvu i drugi razinu budući da treća obuhvaća dob od 9. do 12. razreda, odnosno od 1. do 4. razreda srednje škole. U brojnim državama u kojima se organizira *Hrvatska nastava u inozemstvu* hrvatski se jezik ne može učiti na srednjoškolskoj razini ili je broj učenika razmjerno malen. Na prvoj razini (od 1. do 4. razreda osnovne škole) i drugoj razini (od 5. do 8. razreda osnovne škole) popisano je i opisano sedam ciljeva. Na obje se razine prvi, drugi i treći cilj odnose na jezik i književnost pa se tako na prvoj razini očekuje da učitelji motiviraju učenike za učenje jezika, omogućće im razvijanje pozitivnoga odnosa prema jeziku i ovladavanje jezičnim djelatnostima te da ih se osposobi za aktivnu uporabu hrvatskoga standardnoga jezika. Na drugoj se razini očekuje utvrđivanje znanja o standardnome jeziku i njegovoj uporabi u različitim komunikacijskim situacijama te bi učenike trebalo osposobiti za razlikovanje standardnoga jezika i nestandardnih idioma. Na ovoj razini razvija se govorenje i pisanje kao interpersonalna djelatnost. Drugi je cilj na obje razine vezan uz područje književnosti s tim da se na prvoj razini očekuje da učenici steknu početna znanja o hrvatskoj književnosti i da se potiče njihova kultura čitanja i estetskoga doživljavanja, da bi ih se na drugoj razini osposobilo za čitanje s razumijevanjem i interpretaciju jednostavnijih vrsta tekstova (i neknjiževnih). Trećim se ciljem na prvoj razini podrazumijeva da će učenici moći razlikovati vrste riječi i glagolska vremena te da će usvojiti gramatičko ustrojstvo rečenice u hrvatskom standardnom jeziku kako bi na sljedećoj razini nastavili razvijati gramatičko-pravopisnu pismenost i utvrditi gramatičku i logičku organizaciju teksta. Četvrti i peti cilj na obje su razine povezani s umjetnošću. Tako na prvoj razini učitelji nastoje razviti interes učenika za vizualne umjet-

nosti / glazbene i plesne izraze i stvaralaštvo kako bi na sljedećoj razini učenici usvojili osnovne forme tih umjetničkih izraza i služili se s njima u formalnim i neformalnim situacijama. Šesti cilj na prvoj razini propisuje usvajanje osnovnih prirodnih, društvenih i gospodarskih obilježja zavičaja u Hrvatskoj i Hrvatske da bi na sljedećoj razini učenici bili osposobljeni odrediti značaj položaja i objasniti prirodne, zemljopisne i društvene posebnosti svojeg hrvatskoga zavičaja i domovine. Sedmi je cilj vezan uz povijesni kontekst te se od učenika na prvoj razini očekuje da usvoje osnovne procese povijesnoga razvoja hrvatskoga društva, države i kulture kako bi na drugoj razini mogli razumjeti i razlikovati posebnosti toga razvoja.

Kako je iz ponudenoga pregleda vidljivo, *Kurikulum hrvatske nastave* kulturu prepoznaje kao važnu i nedjeljivu sastavnicu poučavanja hrvatskoga jezika te se u dokumentu navode konkretni kulturološki sadržaji kojima je učenike potrebno poučavati, poput prijedloga hrvatskih književnoumjetničkih tekstova koje učitelj može/ treba uključiti u nastavu ili sadržaja hrvatske geografije, povijesti, glazbene i likovne umjetnosti. Takav ustroj i sadržaj *Kurikuluma* očekivan je budući da se na temelju njega ustrojava nastava hrvatskoga za djecu kojoj je on ili materinski ili nasljedni jezik. Stoga u okviru jednoga nastavnoga predmeta djeci valja pružiti mogućnost ovladavanja jezikom radi razvoja osobnoga identiteta i socijalizacije s pripadnicima iste jezične i kulturne zajednice, kao i razvoj nacionalnoga identiteta, što uključuje i znanja o kulturnome i povijesnome nasljeđu. U istraživanju stavova odraslih pripadnika hrvatske zajednice izvan Republike Hrvatske o hrvatskoj nastavi u inozemstvu Cvikić (2016) je utvrdila da među pozitivnim iskustvima vlastitoga pohađanja takve nastave ispitanici najčešće izdvajaju upravo ona koja su vezana uz razvoj kulturnoga i nacionalnoga identiteta, primjerice: druženje s djecom iz sličnih obitelji, učenje hrvatskih pjesama, sviranje tamburice i sl.

Premda oba navedena dokumenta nedvojbeno integriraju sastavnicu kulture u učenje hrvatskoga J2, valja istaknuti kako važnu ulogu u realizaciji ciljeva u odgojno-obrazovnome kontekstu imaju učitelji. Stoga je iznimno važno da kompetencije kojima bi tijekom obrazovanja i kontinuiranoga usavršavanja učitelji trebali ovladati uključuju i višejezičnu i međukulturnu kompetenciju. Naime, istraživanja Cvikić i Novak Milić (2015) te Cvikić i Turza Bogdan (2020) pokazala su kako učitelji koji provode nastavu hrvatskoga jezika imaju načelno pozitivne stavove prema višejezičnosti i međukulturnosti, no nerijetko su manjkava njihova konkretna znanja o tome kako se prema njima odnositi u nastavi i na koji način ih poticati. Upravo bi zato, a posebno u odnosu na sve veću jezičnu raznolikost i hrvatskoga školskoga sustava, tim elementima inicijalnoga obrazovanja učitelja valjalo pridati veću pozornost (v. Knežević, 2017).

4. Umjesto zaključka – primjeri dobre prakse

Istraživanje *Programa pripremne nastave*, odnosno *Kurikuluma hrvatske nastave* pokazalo je da oba dokumenta na kojima se temelji nastava hrvatskoga J2 za djecu sadrže kulturološku sastavnicu te da su usmjereni na postizanje međukulturne kompetencije učenika. No, sam sadržaj nastave, kao i način na koji će se metodički oblikovati, u potpunosti je prepušten učiteljima. Stoga je korisno znati kako već postoje primjeri dobre prakse koji učiteljima mogu pomoći u planiranju i provedbi vlastite nastave.

Nekoliko novijih primjera dobre prakse uključivanja kulturne sastavnice u poučavanje hrvatskoga J2 pokazuju da poučavanje hrvatskoga ide u korak sa suvremenim pristupima poučavanju inoga jezika. U okviru *Croatiuma – Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik* Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu izrađena je serija udžbenika (od razine A1 do razine C1 prema CEF-u) u kojima je posebna pozornost posvećena uključivanju kulturne sastavnice. Primjerice, u udžbeniku *Razgovarajte s nama* A2-B1 (Čilaš Mikuluć, Gulešić Machata i Udier, 2013) u okviru svake se udžbeničke cjeline predstavlja pojedino geografsko područje Republike Hrvatske sa svojim zemljopisnim, povijesnim, prirodnim i kulturnim posebnostima. Uz to, u udžbenicima se pozornost posvećuje i kulturološki primjerenim načinima komunikacije. U okviru su iste ustanove izrađena i dva priručnika u potpunosti usmjerena na upoznavanje s hrvatskom kulturom u najširem smislu te riječi: *Hrvatska na prvi pogled* (Udier, 2017) i *Hrvatska na drugi pogled* (Udier, 2019), od kojih je prva objavljena i na engleskome jeziku (Udier, 2016). Riječ je o uredničkim knjigama u kojima je autorstvo svakoga poglavlja povjereno eminentnome stručnjaku iz pojedinoga područja, dok je urednica priručnika stručnjakinja za hrvatski J2 s dugogodišnjim nastavnim iskustvom njegova poučavanja. Na taj je način osigurana znanstvena i stručna relevantnost sadržaja te njihova primjerenost uporabi u nastavnome procesu ili samostalnome učenju inojezičnih učenika. Navedeni su priručnici ujedno jedine knjige koje daju cjeloviti pregled kulturnih posebnosti u sva tri polja koja navodi Bugarski (2005). Antropološkome polju pripadaju poglavlja poput: *Hrvatska tradicijska kultura i identitet nekad i danas*, *Blagdani i praznici*, *Obitelj i djeca*, *Religijska slika Republike Hrvatske*; na civilizacijsko se polje odnose poglavlja poput: *Umjetnička baština Hrvatske*, *Glazba u Hrvatskoj*, *Hrvatske kulturne ustanove* itd.; dok se bihevioralnim poljem kulture bave poglavlja poput: *Navike i običaji*, *Hrana i piće – kultura jedenja* i druga.

Razvoju međukulturne kompetencije učenika posvećena je pozornost i prilikom izrade *online* tečaja hrvatskoga jezika HiT-1. Budući da je riječ o tečaju na početnoj razini učenja, a koji je pretpostavljao da će

njegovi polaznici boraviti i hrvatski učiti izvan Republike Hrvatske, i to pojedinačno, a ne u skupini (v. Cvikić, Bošnjak, Kolaković, 2012; Bošnjak i Kolaković, 2022), bilo je iznimno važno u okviru tečaja osigurati ovladavanje kulturnim sadržajima te razvoj međukulturne kompetencije polaznika. U posebnome dijelu e-tečaja nazvanome *Abeceda Hrvatske* polaznike se (prema abecednome načelu glasa kojim počinje pojam) upoznaje s tipičnom hrvatskom hranom, suvenirima, festivalima, spomenicima, mjestima, prirodnim ljepotama itd. Tako polaznici na tri jezika (hrvatskome, engleskome i španjolskome) mogu naučiti što je to npr.: sinjska alka, pulska Arena, Bašćanska ploča, boćanje, istarski narodni ples balun i sl. Cvikić i Bošnjak (2012) navode da je uz konkretne činjenice o hrvatskoj kulturi u aktivnosti *Abeceda Hrvatske* sociokulturna sastavnica utkana i u ostale aktivnosti za učenje jezika (tekstove, zadatke, video i audiosnimke) putem kojih polaznici uče o svakodnevnom životu u Hrvatskoj (kultura jedenja, radno vrijeme, aktivnosti u slobodno vrijeme) te kulturološkim obrascima uspostavljanja društvenih odnosa (poziv na kavu/piće, odlazak u goste), društvenim konvencijama (pozdravi, odijevanje), vrijednostima i stavovima (regionalne razlike, rodne/spolne uloge) itd.

Uključivanjem kulturnih sadržaja i razvoju međukulturne kompetencije pozornost je posvećena i prilikom izrade aktivnosti za integrirano učenje hrvatskoga jezika i razvoj disciplinarnih pismenosti koje su izrađene u okviru projekta Erasmus+ DEAL (v. Turza-Bogdan, 2022). Projekt DEAL¹⁰ usmjeren je na učenike mlade dobi u nepovoljnom položaju, posebice migrante te pripadnike nacionalnih manjina koji se ne školuju na materinskome jeziku, stoga je za njih iznimno važno postići međukulturnu osviještenost i razviti međukulturnu kompetenciju kako bi mogli učinkovito sudjelovati u društvu i komunikaciji s okolinom. Turza-Bogdan (2022:302) navodi da se u provedbi aktivnosti polazi od djetetova jezičnoga i kulturnoga iskustva, odnosno da se "poštuje (se) djetetov izričaj i kultura s jedne strane, a istovremeno omogućuje njeno usvajanje ostaloj djeci s druge strane. Tako se djeci omogućuje usvajanje druge kulture na temelju vlastite, poznate kulture, a s gledišta poučavanja radi se o načelu od poznatoga ka nepoznatom u usvajanju novih sadržaja".

Da bi kulturološki sadržaj mogao postati dijelom učenikova iskustva, treba mu biti dostupan i primjeren, ne samo fizički i kognitivno, nego i jezično. Vrijedan primjer omogućivanja neizvornim govornicima da se na ciljanome jeziku upoznaju s kanonskim djelom hrvatske književnosti već na početnim razinama učenja jezika predstavlja pojednostavljivanje romana Ivane Brlić-Mažuranić *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića* na

¹⁰ Erasmus+ KA2 projekt *Razvoj pismenosti i učenje jezika za učenike mlade dobi u nepovoljnom položaju* (2018-1-HR01-KA201-047499) provodio se od 2018. do 2020. a nositelj je bio Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (više na www.project-deal.eu)

razinu B1 (Grgić, Đurđević, Salak, 2016). Nažalost, do danas je navedeni roman ostao jedino djelo hrvatske književnosti prilagođeno za čitanje inojezičnim govornicima. Neosporno je da bi takve knjige imale višestruku korist: doprinijele bi promidžbi hrvatske književnosti, omogućile učenicima razvoj jezičnih i kulturnih kompetencija te bi pozitivno djelovale na unaprjeđivanje načina poučavanja hrvatskoga J2¹¹.

Na posljetku, učenje i poučavanje o vlastitoj i drugim kulturama važan je preduvjet za razumijevanje i poštivanje drugih te osvještavanje vlastitoga nacionalnoga identiteta u suvremenom kontekstu jer, kao što navodi Pasini (2010:198), „u široj perspektivi, kulturni će potencijal hrvatskoga jezika s osmišljenim kulturnim identitetom sačuvati hrvatski kao mali jezik u višejezičnoj i multikulturalnoj zajednici europskih jezika“.

Literatura:

- Aladrović Slovaček, K. (2019). *Od usvajanja do učenja hrvatskoga jezika*. Alfa.
- Ančić, D. (2016). *Hrvatski u srcu*. Školska knjiga.
- Banković-Mandić, I., Čilaš Mikulić M. (2016). Hrvatski kao drugi i strani jezik sa sveučilišne perspektive. *Croatica - časopis za hrvatski jezik, književnosti i kulturu*, 40, 121-138.
- Beacco, J.-C. i sur. (2016). *Guide for Plurilingual and Intercultural Education*. Council of Europe.
- Bežen, A. i Bošnjak, M. (ur.) (2012). *Hrvatska nastava u inozemstvu*. Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Učiteljski fakultet u Zagrebu.
- Bošnjak, M. i Kolaković, Z. (2022). The HIT-1 e-course: ten years of successfully teaching and learning Croatian as a foreign, second and heritage language. *DiSlaw – Didaktik slawische Sprache*, 1, 57-73.
- Bugarški, R. (2005). *Jezik i kultura*. Čigoja štampa.
- Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters.
- Council of Europe. 2001. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*.
- Council of Europe. 2018. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with new Descriptors*.
- Council of Europe. 2018. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume*.
- Coste, D., Moore, D. & Zarate, G. (2009). *Plurilingual and Pluricultural Competence*. Council of Europe.
- Cindrić, I. i Blagus, V. (2016). Young Croatian Heritage Language Learners' Reception of the Fairy Tale "Reygoča". *Libri et liberi*, 5(2), 413-438.

---

11 Istraživanje Cindrić i Blagus (2016) o recepciji *Regoča* Ivane Brlić-Mazuranić kod nasljednih govornika hrvatskoga jezika osnovnoškolske dobi potvrđuje kako je potrebno naći nove modele poučavanja književnosti za tu skupinu učenika, a jedan od prvih koraka mogao bi biti pojednostavljivanje teksta književnih djela.

- Cvikić, L. (2005a). Hrvatski kao drugi i strani jezik: stanje i potrebe. U: Jelaska, Z. i sur. (ur.) *Hrvatski kao drugi i strani jezik* (str. 309-327). Sveučilišna naklada.
- Cvikić, L. (ur.) (2007). *Drugi jezik brvatski*. Profil.
- Cvikić, L. (2014, 18.-20. siječnja). Kuda smo krenuli i kamo idemo? – Prvo desetljeće istraživanja ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom. *5. međunarodni znanstveni skup Hrvatski kao drugi i strani jezik HIDIS*, Zagreb.
- Cvikić, L. (2016). *Hrvatski kao ini jezik – odabrane teme*. Hrvatsko filološko društvo.
- Cvikić, L. i Bošnjak, M. (2012, 6.-8. lipnja). Intercultural competence in e-learning: an example of Croatian. *2nd International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics*, Sarajevo.
- Cvikić, L., Bošnjak, M. i Kolaković, Z. (2012). Hrvatski kao ini jezik u računalnome okružju – glotodidaktička promišljanja. U: Čilaš Mikulić, M. i sur. (ur.), *Savjetovanje za lektore brvatskoga kao inoga jezika, Volume 1* (str. 97–106). Ffpress
- Cvikić, L. i Cvitanušić, J. (2022) Paralelni korpusi u učenju srodnih jezika: veznici budući da, zato što, jer i njihovi makedonski prijevodni ekvivalenti. U: Friedman, V. i sur. (ur.) *XLVIII Međunarodna naučna konferencija na LIV lema sbkola na međunarodniot seminar za makedonski jazik, literatura i kultura* (str. 274-298). Sveučilište sv. Ćirila i Metoda Skoplje.
- Cvikić, L. i Jelaska, Z. (2005a). Adapting the Common European Framework of Reference for Languages to Croatian as Second and Foreign Language. U: Kukorelli, K. (ur.) *Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia füzetei* (str. 18-23). Dunaújváros.
- Cvikić, L. i Jelaska, Z. (2005b). Istraživanja hrvatskoga kao drugog i stranog jezika. U: Jelaska, Z. i sur. (ur.) *Hrvatski kao drugi i strani jezik* (str. 127-134). Sveučilišna naklada.
- Cvikić, L. i Kuvač, J. (2007). Usvojenost hrvatskog jezika u romske djece predškolske dobi. U: Cvikić, L. (ur.) *Drugi jezik brvatski* (str. 82-90). Profil.
- Cvikić, L. i Novak Milić, J. (2015). Međukulturna kompetencija u predmetu Hrvatski jezik: teorijske pretpostavke, pripremljenost i stavovi učitelja. U: Udiar, S. i Cergol Kovačević, K. (ur.) *Višejezičnost kao predmet multidisciplinarnih istraživanja - Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa HDPL-a*. (str. 145-162). Srednja Europa i Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Cvikić, L., Tomek, T. (2003). Hrvatski – prvi strani jezik. U: Pavličević-Franić, D. i Kovačević, M. (ur.) *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II: teorijska razmatranja, primjena* (str. 126-136). Naklada Slap i Sveučilište u Zagrebu.
- Cvikić, L. i Turza Bogdan, T. (2020). Multilingualism in the Mother Tongue Classroom – Between Theory and Practice: an example from Croatia. U: Mikolić, V. (ur.) *Language and Culture in the Intercultural World* (str. 126-145). Cambridge Scholars Publishing.
- Cvikić, L. i Udiar, S. L. (2008). Uloga analize potreba u izradi programa nastave stranoga jezika (na primjeru hrvatskoga kao J2). *Strani jezici*, 3, 227-239.
- Cvitanušić, J. (2022). Jezična integracija izbjeglica u Hrvatskoj: Dva primjera dobre prakse. U: Karđaš, M. i sur. (ur.), *Bosanskohercegovački slavistički kongres III, Zbornik radova (Knjiga 1)* (str. 139-152). Slavistički komitet.
- Čavar, A. i Pasini, D. (2011). Stereotipne predodžbe i međukulturna kompetencija u nastavi hrvatskoga na stranim sveučilištima. U: Halilović, S. (ur.) *Prvi bosanskohercegovački slavistički kongres : knjiga sažetaka* (str. 139-139). Slavistički komitet.
- Čilaš Mikuluć, M., Gulešić Machata, M. i Udiar, S. L. (2013). *Razgovarajte s nama. Udžbenik brvatskog jezika za više početnike A2-B1*. Ffpress.

- Dolmaci, M. i Sezgin, H. (2021). Culture and the Common European Framework for Languages: A comparative Corpus Analysis of 2001, 2018, 2020. *European Journal of Educational Sciences*, 8(4), 15-27.
- Durdević, R. i Podboj, M. (2017). Izbjeglice kao posebna kategorija učenika inog jezika. *Strani jezici*, 45(3/4), 245-26.
- Franić, I. (2019) Perspektive višejezičnosti i hrvatski obrazovni sustav: od preporuke do provedbe. U: Horvat Bilić i sur. (ur). *KDV - Von Sprachanimation uber ausgewogene Entwicklung der Sprachvertigkeiten bis zur kommunikativen Kompetenz* (str. 10-25). Kroatischer Deutschlehrerverband.
- Goebel, K. and Helmke, A. (2010). Intercultural learning in English as a foreign language instruction: the importance of teachers' intercultural experience and the usefulness of precise instructional directives. *Teaching and Teacher Education Journal*, 26(8), 1571-1582.
- Grgić, A., Durdević, R., Salak, T. (2016). Šegrt Hlapić za razinu B1. Školska knjiga.
- Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2019). Akademska kultura i hrvatski kao ini jezik. U: Banković-Mandić, I. i sur. (ur.). *Croatium - Savjetovanje za lektore hrvatskoga kao inoga jezika: 4. zbornik radova* (str. 53-69). FFpress.
- Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2020). Hrvatska u kontekstu: Razvijanje međukulturne kompetencije u heterogenim skupinama učenika hrvatskoga kao inoga jezika. U: Ilić, S. i sur. (ur.). *InterKult 2019, Tematski zbornik, Izabrani radovi sa Pete međunarodne konferencije Interkulturalnost u obrazovanju 2019.* (str. 71-84). Pedagoški zavod Vojvodine.
- Hu, A. & Byram, M. (ur.) (2009). *Intercultural competence and foreign language learning: Models, empiricism and assessment*. Gunter Narr Verlag.
- Jelaska, Z. i sur. (ur.) (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Sveučilišna naklada.
- Jelaska, Z. (2005). Jezik-znanje ili sposobnost. U: Jelaska, Z. i sur. (ur.) (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik* (str. 11-25). Sveučilišna naklada.
- Juričić, D. (1994). *Reci mi hrvatski!*. Školska knjiga.
- Knežević, Ž. (2017). Does Initial Education of German and English Language Teachers Prepare Them for the Development of Pupils' Plurilingual and Intercultural Competence? –Analysis of Programs of Study. *Croatian Journal of Education*, 19 (Sp.Ed.2), 13-33. <https://doi.org/10.15516/cje.v19i0.2612>
- Korljan Bešlić, J. (2019). Heteropredodžbe i autopredodžbe u učenju hrvatskoga kao inog jezika i kulture: prilog razvijanju međukulturnih kompetencija na primjeru studenata Filozofskog fakulteta u Splitu. U: Hadžihalović, S. i Čutp, E. (ur). *Nastava stranim jezika – suvremeni pristup, teorija i praksa* (str. 145-160). Sveučilište u Zadru.
- Kovačević, M., Pavličević-Franić, D. (ur.) (2002). *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini I: prikazi, problemi, putokazi*. Sveučilište u Zagrebu i Naklada Slap.
- Kramsch, C. J. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.
- Kuvač, J. (2002). Jezični jaz Baranje. U : Kovačević, M., Pavličević-Franić, D. (ur). *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini I: prikazi, problemi, putokazi* (str. 6-10). Sveučilište u Zagrebu i Naklada Slap.
- Kuvač, J., Cvikić, L. (2004). Hungarian kids and Croatian Language. U: Kukorelli, K. (ur) VI. *International Conference of Language Examination and Applied Linguistics* (str. 140-147). Dunaújváros Reinald van Dijhorst grafikaja.
- Mesaroš Grgurić, N. i Lanča, B. (2020). *Hrvatski i ja*. Školska knjiga.

- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2003). *Kurikulum brvatske nastave u inozemstvu*.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Narodne novine 102/2006.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2009). *Program učenja brvatskoga jezika za azilante do 15. godina*
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2011). *Program brvatskoga jezika za pripremnu nastavu za učenike osnovne i srednje škole koji ne znaju ili nedovoljno poznaju brvatski jezik*.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2012). *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*. Narodne novine 126/2012.
- Novak Milić, J. i Gulešić Machata, M. (2006). Međukulturalna kompetencija u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. *Labor*, 1(1), 69-83.
- Pasini, D. (2008). Lektorati hrvatskoga jezika na visokoškolskim ustanovama u inozemstvu. *Croatian Studies Review*, 5, 140-147.
- Pasini, D. (2010). Kultura u nastavi hrvatskog kao stranog jezika. *Croatian Studies Review*, 6, 189-200.
- Pasini, D., Juričić, A.-T. (2005a). Usklađivanje programa Croaticuma s CEF-om. *Strani jezici*, 4, 359-365.
- Pasini, D., Juričić, A.-T. (2005b). Primjena CEF-a u nastavi hrvatskog kao drugog stranog jezika. *Metodika*, 11, 295-309.
- Pavičić Takač, V. i Bagarić Medve, V. (2013). *Jezična i strategijska kompetencija u stranome jeziku*. Filozofski fakultet u Osijeku.
- Pavličević-Franić, D. (2005) *Komunikacijom do gramatike*. Alfa.
- Pavličević-Franić, D., Gazdić-Alerić, T. i Aladrović Slovaček, K. (2012). Jezične kompetencije učenika u hrvatskoj nastavi u inozemstvu. *Napredak*, 153, 163-185.
- Pavličević-Franić, D., Kovačević, M. (ur.) (2003). *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II: teorijska razmatranja, primjena*. Sveučilište u Zagrebu i Naklada Slap.
- Petravić, A. (2016). *Međukulturalna kompetencija u nastavi stranib jezika*. Školska knjiga.
- Salak, T. i Đurđević, R. (2017). Kako me vidiš? Predodžbe neizvornih govornika hrvatskoga o Hrvatskoj i Hrvatima. *Filološke studije*, 15(1), 243-259.
- Skenžić, S. (2011). Hrvatski lektorati u svijetu. *Hrvatski iseljenički zbornik*, 61-69.
- Udier, S. L. i Gulešić Machata, M. (2019). Što i kako poučavamo kad poučavamo kulturu. U: Pintarić, N. i sur. (ur). *Komparativnoslavističke lingvokulturne teme* (str. 377-384). Srednja Europa.
- Turza-Bodan, T. (2022). Razvoj pismenosti i usvajanje jezika obrazovanja na primjeru triju jezika: hrvatskog, makedonskog i slovenskog. U: Friedman, V. i sur. (ur.) XLVIII Međunarodna naučna konferencija na LIV letna shkola na međunarodniot seminar za makedonski jazik, literaturei kultura (str. 298-313). Sveučilište sv. Ćirila i Metoda Skoplje.
- Udier, S. (ur.) (2016). *Croatia at First Sigbt*. FF press.
- Udier, S. (ur.) (2017). *Hrvatska na prvi pogled. Udžbenik hrvatske kulture*. FF press.
- Udier, S. (ur.) (2019). *Hrvatska na drugi pogled. Udžbenik brvatske kulture i društva*. FF press. www.mzo.hr (pristupljeno 20. kolovoza 2022.)
- www.project-deal.eu (pristupljeno 20. kolovoza 2022.)

CULTURE AS A PART OF LEARNING AND TEACHING CROATIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract: In the last twenty years, the Croatian language has been investigated from the perspective of second, foreign and heritage language (L2). Contemporary theories of foreign language teaching show that in addition to language knowledge and abilities, other components, such as culture, must also be developed in order to effectively master a foreign language. Culture, as a component of learning Croatian as L2, has been relatively little researched until now. Existing research mainly deals with culture from the perspective of adult students, while the mastery of culture for children learners has remained on the margins. Therefore, this paper investigates the extent to which the elements of Croatian culture and the goals of developing intercultural competence are represented in the educational documents on which learning of the Croatian language for non-native speakers of school age is based. The research showed that the Program for *Preparatory Croatian Classes* and the *Curriculum for Croatian Classes Abroad*, contains guidelines aimed at the integration of cultural content into language teaching and the development of intercultural competence. However, the way in which it will be operationalized is entirely up to the teachers. Therefore, in the final part of the paper, some examples of good practice of including the cultural component in the teaching of Croatian as a second language are given.

Keywords: Croatian as L2, culture, Croatian classes abroad, preparatory classes of Croatian

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

316.774:621.39(082)

008(082)

371(082)

DIGITALNI mediji, kultura i obrazovanje [Elektronski izvor] :
konteksti, značenja, primena : zbornik radova / priredili Snežana Štrangarić,
Marija Cvijetić Vukčević, Miloš Šumonja ; [prevodilac Tatjana Čonić]. -
Sombor : Pedagoški fakultet, 2023 (Novi Sad : Sajnos)

Način pristupa (URL): http://www.pef.uns.ac.rs/Digitalni%20mediji,%20kultura%20i%20obrazovanje_ZBORNIK%20RADOVA.pdf. - Opis zasnovan na stanju na dan 22.03.2023. - Nasl. sa naslovnog ekrana. - Prema predgovoru, u zborniku su objavljeni radovi sa Naučnog skupa sa međunarodnim učešćem, održanog 24. septembra 2022. na Pedagoškom fakultetu u Somboru. - Str. 9-11: Predgovor / Snežana Štrangarić, Marija Cvijetić Vukčević, Miloš Šumonja. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Rezime na engl. jeziku uz svaki rad.

ISBN 978-86-6095-114-6

а) Дигитални медији - Зборници б) Култура - Зборници в) Образовање - Зборници

COBISS.SR-ID 111844873